

A TÚLNÉPESEDÉS PROBLÉMÁI.

A MINDENNAPI MUNKA gondjai és reményei között nem foglalkozunk eleget a nemzet jövőendő életének feltételeivel. Az állami bevételek s kiadások egyensúlya s külpolitikai helyzetünk javulása mintha megoldotta volna minden kérdüsünket, kivéve persze a legnagyobbat, a legfájóbbat, a leg-súlyosabbat. S így napról-napra élünk; igaz, telve panaszszal, növekedő elégedetlenséggel, de anélkül, hogy kellőképen elmélyednénk ezen veszélyt jelző jelenségek okaiba.

Pedig nincs, ki e jelenségeket ne észlelhethné. Figyeljük meg valamely pályaválasztás előtt álló fiatalember sorsát, aki készséggel vállalna bármely munkát, testit, vagy szellemit, s aki sorba kopogtat a különböző foglalkozások ajtaján. Köztisztviselői állás alig nyerhető el, s különben sem kecségetet jövővel; sok ezer közalkalmazott elbocsátása után még mindig több a tisztviselő, mint amennyire szükség volna, ha valóban az elvileg lehető legkisebb számot akar-nánk elérni. Már ahhoz is sok szó fér, helyes volt-e az eddigi elbocsátások mértéke; ha a gazdasági élet vagy a szabad pályák megfelelő megélhetést tudtak volna biztosítani az elbocsátottaknak, akkor az állam, a közterhek csökkentését tartván szem előtt, természetesen helyesen cselekedett volna, így azonban kényszerűségből ugyan, de vétett legegység kötelessége ellen. A politika hivatása nem egyéb, mint a feszültségek keletkezését megakadályozni, vagy a fellépő feszültséget megoldani. Annyi tisztviselő elbocsátása ellenben a feszültségek növeléséhez szükségszerűen hozzájárult.

Nem jár különben az állást kereső fiatalember a magán-tisztviselői pályával sem. Nem vitatható, hogy bár a tisztviselői létszámcsökkenés a gazdasági életben is sok ezer embert fosztott meg kenyerétől, még most is túlszűfoltak a bankok, iparvállalatok, kereskedelmi vállalatok irodái s magántisztviselő elhelyezése lehetetlen. A tisztviselői pálya az állásban és álláson kívül levők túl nagy számánál fogva nem is tud rendes megélhetést adni és így nemcsak azok elkeseredettek, kik állás nélkül, nyugdíjjal vagy a nélkül tengetik életüket, de elégedetlenek az állásban levők is. Hiszen kétségtelen,

hogy a békeidőből megszokott életmódot a legkevésbébbek folytathatják. Hiába ostromlják azonban a kenyéradót nagyobb jövedelemért: hány munkaadó van, ki ne látná a jobb megélhetés szükségességét s egyszersmind a kívánságok teljesítésének lehetetlenségét? Még így is tárgyilag egyébiránt nem indokolható drágaságot okoz a még állásban levő alkalmazottak tömege, mert az ebből származó terheket a termelő szükségszerűen áthárítani igyekszik a fogyasztóra.

A szabad pályákon jobb, ha az ifjú nem is kopogtat. Az élet nem tudja ellátni azokat, akik főiskoláikat elvégezték és a mai numerus clausus még nem is fejezi ki hiven az utánpótlási szükségek erősen korlátozott voltát. A valóság sokkal súlyosabb numerus clausust tenne szükségessé! Ha bármely foglalkozási ágat — nemcsak a főiskolaiakat — a kormány felszólítaná, állapítsa meg a feladata teljesítésére elegendő numerus clausust, oly elijesztő emberfelesleggel állanánk szemben, hogy még az optimista is meghökkenne. Éppen az a nagy hibája a különben indokolt egyetemi korlátozásnak, hogy más pályákra óhajtja terelni az ifjúságot anélkül, hogy meggyőződött volna, mennyire befogadóképes a többi foglalkozási ág. A gazdasági élet befogadóképességét úgy látszik korlátlanak ítélték mind a numerus clausus, mind a tisztviselői létszámcsoökkentés tervezői, holott legkevésbé sem az.

Az állást kereső ifjú annyit hallott róla, hogy Magyarország agrárállam, hogy most már bizalommal fordul az édes földhöz, melyhez hagyományos szeretet is vonzza. Fájdalom, a legnagyobb reményt a legnagyobb csalódás fogja követni. Míg Dániában a mezőgazdasági lakosságra fejenként 3.1 hektár mezőgazdasági termelésre használható földterület jut, Franciaországban 2.3 hektár, Németországban 2.1 hektár, addig Magyarországon, melynek termésátlagai is jóval csekélyebbek, csupán 1.45 hektár. Nem szabad elfelednünk azt sem, hogy mezőgazdaságunk átalakulása gépi üzemre még csak most van fejlődőben: a traktor, az aratógép, — nem is szólva kisebb jelentőségű gépekről, — még előre sem látható, de rendkívüli mértékben fogja csökkenteni a szükséges munkáskezek számát. E fejlődés megtiltása szociálpolitikai okokból nagyon indokolt volna, de ez mezőgazdaságunk versenyképességét annyira veszélyeztetné, hogy más, felette súlyos következmények keletkeznének. A gazdaságosság elve itt is küzd a minél több ember foglalkoztatásának elvével. A fenti számok egyszersmind a további földosztás szükségszerű reménytelenségét, sőt kárát is megmutatják. Bár az sem lehet kétséges,

hogy a mai művelés mellett többen alig tudnak megélni mai művelt területünkön, — hacsak nem az életmód további hanyatlásával, — de az már egészen kétségtelen, hogy e területet felosztva, csak kevesebben tudnának megélni belőle, mert a kisbirtok átlagtermése jóval alatta marad a közép- és nagybirtok átlagtermésének. A mezőgazdaság tehát már ma sem nyújt elhelyezkedést a pályakeresőnek; a közel jövőben azonban a mezőgazdasági technika haladása súlyos munkanélküliségi problémát fog eredményezni.

Az ipar felé veszi most útját a csüggedést nem ismerő ifjú. A tisztviselői pályára már nem gondol, mert megértette, hogy az reménytelen. Munkásnak is elmenne, noha a szociáldemokrata munkásság (így hallotta) megfélemlítés-sel riasztja el a körébe nem tartozókat s az államok nem elég erősek, hogy ezt az erőszakkal megvédett kizárólagos-ságot megtörjék. De ő megfélemlítésre közönnnyel válaszol, amint illik. Az ipari munkásságban alig van felesleg; ez is a nyolcórás munkaidő következménye. E munkaidőrovidítés csökkenti a munkás jövedelmét s minden küzdelem, mely arra irányul, hogy nyolc óra alatt megkeresse béremelésék segítségével a békekorszak tíz órai eredményét, meddőségre van kárhóztatva, mert a nagy ipari államokban távolról sem tartják meg oly szigorúan a nyolcórás munkaidőt mint nálunk. De különben is kell, hogy a munkás termelési mennyiségében is valami hiba legyen, bár természetesen nem szükségszerűen a munkásé: munkásaink keresete, tisztviselőink fizetése csekélyebb, mint a velünk versenyző államokban, iparunk tőkeképződése felette csekély, s többnyire mégis csak oly áldozatok árán mérkőzhetünk meg külföldi versenytársainkkal, melyek az önköltséget sem juttatják a termelőnek. Megvizsgálandó volna, vajjon iparunk vezetőinek hozzá nem értése, munkásaink teljesítőképességének csekélyisége, gyári berendezéseink hiányai, vagy a termelés mennyiségének kicsisége okozzák-e ezt a feltűnő jelenséget. De bármi legyen is oka, minden javítás a szükséges munkászekék számának csökkenését hozza magával és felette kérdéses, vajjon az önköltség e csökkenése növeli-e a fogyasztást, s ez annyival inkább kérdéses, mert a megtakarítást szükségszerűen megemésztik majd azon jövedelememelések s szociálpolitikai terhek, melyek sokáig már el nem odázhatók. Az állást kereső ifjú ember — bár látja, hogy néhanapján kaphatna kisegítő munkát — tovább indul állandó keresetforrás felkutatására.

A kereskedelem nem rokonszenves előtte, mert úgy éri, hogy a belkereskedelem felesleges, de a válogatás lehetetlenségét már tisztán látja s elvi meggondolások — hacsak nem

erkölcsiek — nem állják munkavágyának útját. Reményét szegi azonban, hogy kezébe kerül egy statisztika, mely szerint 1914. évvel szemben 1924-ben a kereskedők száma az egyes ágakban legalább 50%-kal, más ágakban 220%-kal is emelkedett; hogy nap-nap után olvassa — s igazat olvas — hogy a drágaság egyik lényeges oka a közvetítő kezek elszaporodása; érzi — s helyesen érzi, — hogy a termelő s fogyasztó már nem fogja sokáig tűrni, hogy mindkettőjük fontosabb érdekét hátráltassa a közvetítés. Nem mintha a kereskedők nyeresége oly nagy volna, de annyian vannak, hogy nincs messze az idő, mikor a termelő és fogyasztó összefog ellenük, nem álszövetkezetekben, melyek nem egyebek, mint altruizmust színlelő kereskedők, hanem a közvetlen érintkezés egészséges szervezetében. Hogy az így megélhetésüktől megfosztott emberek hova fordulnak majd új életlehetőségekért, azzal annyival kevésbé törődhetik a pályáját kereső ifjú, mert kevés reménnyel kecsegtető útjának íme végére ért s tanácstalanul bámul a meg nem értett, de fájdalmas valóságba.

Végre a túlsúfolt pályák valamelyikébe beharcolja magát, hajlandósága vagy ösztöne szerint, kapcsolatok s egy pillanatadta alkalom felhasználásával, bár majd megtudja, hogy a pályán, melyet választott, valamennyi társának reményei csökkentek azzal, hogy az adott mennyiségben ő is osztó lett.

II.

A pályát kereső ifjúság e nap-nap után ismétlődő fájdalmas tapasztalata a mindennapi élet gondjai között élő társadalomban nem ébreszti fel a tudatot, hogy ezen a téren komoly cselekvésre van szükség. Pedig e jelenség oly hatóerő következménye, mely a történelem folyamán, ha békés medret nem ástak részére, háborúnak s forradalmaknak, népek vándorlásának és pusztulásának forrása volt s napjainkban is megremegteti Európa és a távoli kelet földjét. E hatóerő a túlnépesedés.

Kétségtelen, hogy a trianoni szerződés mérhetetlenül növelte ama körülményeket, melyek annyira megnehezítik, hogy a magyar nép hazájában megfelelő megélhetést találjon. A megszállt területekről lelki vagy valóságos kényszer folytán elmenekültek száma s annyi erőforrásunktól való megfosztottság mindenképen s döntően hozzájárult ahhoz az aránylagos túlsűrűséghez, melynek szenvedő tanúi vagyunk. De kétségtelen, hogy már a háború előtt is mutatkoztak komoly jelek, melyek e túlnépesedésre vallottak, s

ennek megnövekedése most az ország szörnyű megcsonkítása után még jobban fojtogat.

Már a békében is feltűnt a túlnépesedés egyik veszjelzője: az egykerendszer. Talán nem helyes a felfogás, mintha az egykének végső kiindulópontja az erkölcstelenség vagy anyagiasság volna. A nemzetek életében működnek talán veszélyekkel szemben ily vak kompenzatív erők, s lehet, hogy a gyermekszületek korlátozása is ily *egyensúlykísérlet*, mely azonban természetesen az erkölcstelen legkevésbé ellentállókat s a leganyagiasabbakat választja eszközül. A túlnépesedéstől nagyon szenvedő nyugati nemzetekben van olyan hajlandóság, hogy a túlnépesedés súlyát a születek szabályozásával kiegyenlítsék, s hirdessék ennek megengedhető voltát. Ez a gyógyszer rosszabb a betegségnél: a születek száma nem szabályozható s az erkölcsi féklazítása szükségszerűen elnéptelenedésre vezet, annnyival is inkább, mert a csecsemőhalandóság pl. nálunk az egykevidékeken a legnagyobb. Ez az eszköz az életről lemondó öngyilkos eszköze: nép, mely élni akar, minden erkölcsi, jogi s hatalmi eszközzel fog küzdeni az egyke terjedése ellen, még ha túlnépesedés áll is fenn.

Ugyancsak a túlnépesedésnek bizonyos jele az életszínvonal hanyatlása, mely most nagy méreteket ölt, mely azonban már békében is kétségtelenül érezhető volt. Az általános standard hanyatlása valószínűvé teszi, hogy a nemzet összes jövedelme elégtelen a nemzet megfelelő eltartására s a külföldi kölcsönök éppen annyira nem gyógyítják a saját jövedelem hiányait, mint akármely magánháztartás ügye sem rendeződött azzal, hogy a család feje a megélhetéshez elégtelen keresetét adóssággal pótolta. Hogy a túlnépesedés mennyire hat valamely nép életszínvonalára, mi sem mutatja jobban, mint a kínai nép zömének közmondásos igénytelensége, melyet talán helyesebben kényszerű nélkülözésnek mondhatnánk. Ilyetén nélkülözés elviselését csupán az idegen katonai hatalom zsarnoki kényszere teszi érthetővé; ez a zsarnoki kényszer szokta az ugyancsak túlnépesedésből eredő esetleges polgárháborúkat időnként felváltani. Mihelyt e kényszer megszűnik, mint most szemünk előtt a mandzsu dinasztia elhanyatlásával, a polgárháború múlhatatlanul kitör.

De volt Magyarország túlnépesedésének már békében is még hatalmasabb hirdetője mint az egykerendszer, vagy az életmód hanyatlása. A kivándorlás az 1905—1907. évek átlagában érte el legmagasabb fokát, amikor 167.000 magyar vándorolt ki évente; úgy látszik, a súlyos összeütközés a király és a nemzet között nagyon megkönnyítette a kíván-

dorlási propaganda munkáját. Hiszen kétségtelen, hogy a kivándorlásban része van a kecsegtető ígéreteknek, az utánzásnak, — melynek társadalmi, sőt nemzetek között való jelentőségét veszélyes alábecsülni, — annak a lelki ragálynak, mely néha testi ragálynál nagyobb kárt tud okozni nemzeteknek. De hogy végső s alapoka a kivándorlásnak a megélhetés nehézségeiben keresendő, az akkor sem volt vitatható. Vájjon az iparfejlesztés erőteljesebb hirdetése nem oka-e annak, hogy 1908—1913. évi kivándorlás átlaga majdnem fele csupán (évi 88.000 lélek), mint az előző sötét esztendőké? Mert magát a kivándorlást illetőleg a kormányok keveset tettek egyebet, mint hogy rabszolgakereskedésre emlékeztető üzletekre bizonyos külföldi hajóstársaságoknak engedélyt adtak, s aztán a kivándorlási zugirodák üldözésével a hajózási társulatok monopóliumára felügyeltek. Volt ugyan Széll Kálmán kormánya idején valamely terv arra, hogy a kivándorlás üzlet gyanánt megszűnjön s az állam szervezze meg, de utóbb jött kormányok megint majdnem egészen a magántevékenységnek engedték át a tért. Vájjon nem lehetett volna-e a kivándorlást bizonyos tengerentúli államokkal való megegyezés folytán telepítésé átalakítani, vájjon nem lehetett volna-e így elérni, hogy a sok-sok százezer magyar polgár, ha jogilag nem is, de érzésben mienk maradjon, sőt katasztrófák után bizonyos erőforrása legyen nemzetének? A kor gondolatvilága, mely a szabadság eszméjéből táplálkozott, minden ilyen tervnek ellene szegült, mert a nemzet tervszerű gazdálkodása szükségszerűen ellenkezik a szabadság hitelvél.

A sok nemzedéken át vallott politikai elvek még lappanganak a lelkekben, miután alkalmazásuk már veszélyessé vált. Nyíltan hirdetik most nálunk a liberálizmus csődjét s igazuk van, mert csőd az, ha a jogos igények nagyobbak, mint a teljesítőképesség. De azért valami benső bizalom él még konzervatív lelkekben is, hogy az egyének együttműködéséből és küzdelméből fennmarad a közösség egyensúlya. Különösen a gazdasági szabadságot, mint elvet védik még olyanok is, kik bizonyos politikai szabadságoknak az adott körülmények között veszélyes voltát teljesen elismerik. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a szabadság vagy bármely más politikai vagy gazdasági elv nem jó és nem rossz, nem erkölcsös és nem erkölcstelen magábanvéve, csak hasznos vagy káros lehet; a változó körülmények a nemzet érdekében változó eszközöket tesznek szükségessé.

A történelem, de az egyszerű meggondolás is világosan mutatják, hogy a szabadság és a túlnépesedés mint elv,

összeférhetetlenek. A háború alatt a közszükségleti cikkek tömegének csökkenése folytán aránylagos túlnépesedés állott be; s íme az elosztás szabadsága eltűnt s kényszerkezelés lépett helyébe. A túlnépes Olaszországot a fascizmus mentette meg a polgárháborútól, a bomlástól, s tervszerű gazdasági és gyarmati politikájával talán önmagát megint feleslegessé teszi. Az angol liberálizmus bukása a sziget túlnépesedésével szorosan kapcsolatos s nem véletlen, hogy már most csak az a két párt van a politikai élet homlokterében, mely a nemzet életének tervszerű megszervezésében látja a nemzet jövő boldogulásának előfeltételét. E jelenségekkel ellentétben a történelem fontos eseményeire utalhatnánk, mikor a népesség és életlehetőségek kedvező aránya a szabadságnak forrásává vált. Ez összefüggések nyilvánvalók és azt a körülményt, hogy az államot egyre gyakrabban hívják segítségül még a különben szabadelvűséget hirdető körök is nálunk is, a túlnépesedés további jelenségékként kell néznünk. De pia az állami beavatkozás még esetleges s közben a gazdasági élet tovább folyik az egyének és rendek egyre élesbülő harcában, érdekképviseletek, kartellek, szakszervezetek alakulásában, melyek azonban nemzeti szempontból nem tervszerűséget hoznak, csupán nagyobb csoportok egyoldalú önző hatalmi küzdelmét.

III.

A túlnépesedés nem szükségszerűen gyógyíthatatlan baj s a történelemben akárhány példa van rá, hogy a népek a túlnépesedés jelenségei után újra az egészség képét mutatták. A civilizáció korai idejében gyermekek s aggok megölése, talán az emberevés is, a gyakori gyógyszerek közé tartoztak: pásztomépek vándorlással segítettek, kereskedőnépek már korán gyarmati terjeszkedéssel enyhítettek a túlságos sűrűség veszélyein. A háború egyik, talán főoka a túlnépesedés, de nem szükségszerűen az a nemzet akarja a háborút, mely túlnépesedésénél fogva annak oka. Ma a túlnépes nemzeteknek sem a hajdankor drasztikus eszközei, seni a szabad békés terjeszkedés módjai nem állanak rendelkezésre s a tengerentúli országok elzárkózása és iparosodása még nehezebbé teszi helyzetüket. Hiszen ha a távolban mutatkoznak is a túlnépesedésből származó interkontinentális háborúk körvonalai, ma, legalább ami Európát illeti, még távol vagyunk e háborúnak a gondolatától is. Talán azok a törekvések, melyek közös európai lelkiismeret teremtésére törekcsenek a békesség jelszavával, nem egyebek, mint

öntudattalan előkészítői e túlsúfolt kontinens közös háborús terjeszkedési erőfeszítésének más kontinenssel szemben. De hogy e közös lelkiismeret létrejöjjön, előbb az európai nemzeteknek egymással szemben kell lelkiismeretről tanúbizonyságot tenniök.

Látjuk tehát a túlnépesedés jeleit: az életpályák túlsúfoltságát, az egykét, az életszint csökkenését, az állami segítségnek esetről-esetre való sürgetését, mely az államtól való hagyományos irtózást is le tudja győzni. Ismerjük veszélyeit: a növekedő elégedetlenséget, mely aggodalommal tölti el azok lelkét, kik tudják, hogy a társadalom elégedetlenségének valamely sajátságos halmozódási törvénye van, hogy rohamosan gyűl egybe s meglepetésszerűen robban; az elnéptelenedést, mely a születéskorlátozás következménye; a nyomást, mellyel a külpolitikára hat s mely a kellő pillanat szabad választását lehetlenné teszi; a nemzet alkotmányának s hagyományainak veszélyeztetését. S ennyi jel, ennyi veszély láttára lehet-e sürgősebb feladata a kormánynak, mint valamely nagy gazdasági terv megteremtése, mely az évről-évre növekedő népesség elhelyezhetőségét biztosítja? Hogy számot vessen ama belső jelentékeny tartalékokkal, melyekkel rendelkezünk s egész erejét azok fejlesztésére fordítsa? Hogy a rendszertelen s kegyetlen kivándorlás helyett, ha az elkerülhetetlen, a céltudatos kitelepítést igyekezzék megvalósítani? Hogy akár kényszereszközökkel is éljen, ha a termelés irányításánál erre szükség adódnék, mert nyilvánvaló, hogy a „szabadság“ ma nálunk e kérdést megoldani nem tudja. E kormány bírja a nemzet bizalmát, az ő kezéből még az ellenszenves eszközöket is elfogadná. De hozzá kell fognia, mert itt több forog kockán, mint a nemzet bizalma.

KORNFELD MÓRIC.